

Various information about the Shlako tribe, Pilansberg. 7/15

K32/15
P. G. Kgasob

1. Kgang le Dipolôlô tsa Setswana.

2523(12)
CO-16
1D

Mephatô.

Go no go na le dikgang tsa mephatô ka go latšlang. Go yôna mephatô kgang kgang e ne e le letšomô la diphôlôhôlô. Mophatô o ikanele o mongwe go re o ka se ke wa o gaisa ka go bolaya diphôlôhôlô. Me e nne kgang e kgolo go tsamaya mephatô e ya ko kgosing go kopa go ya letšholo la diphôlôhôlô. Me kgosi e dumelele mephatô eoo, e ntse e le go re mo mephatong eo, mophatô o mongwe ke wa tsôgô la kgosi; leha e bile e le mophatô o ko tlase, o mmôtlama. Kgang kgang fêla e le wa tlhakore la kgosi.

Kgosi e tla eletsa go re mophatô oo o tlhole e mengwe. Me ba tla nna fêla mo nageng ba ile go tšoma; me gôna mo letšomong leo, motlhaope ba ile go tšoma thôlô fêla; motlhaope ba ile go tšoma phofu; kapa kgokong kapa nare. Me o tla lebêlêla mophatô o tla tlisang kwa kgosing; me mophatô oo o tla ipôka; go tla lela meduuetšo ha mophatô oo o gorôga ka ngwe ya tšona diphôlôhôlô. E tla re motlhaope go tšoge kgang ya ja sebata, mephatô e ikanne go re, "Re rata go tšomêla kgosi letšomô la sebata;" e bong tau le nkwê; me mephatô e tla tloga; ke kgang ya dinatla. Ba tla ya go se tšoma-sebata; me go ntse go lebeletšwe mophatô o tla tlang pele go tlisa sebata. Me legale yo tla bolayang sebata mo mephatong o se bolaêla mophatô wa gagwê; go tla binwa kôma ya bogale, ha go tsenwa ka kgôrô ya motse, sebata se rwswe ke ôna mophatô, o mogale wa ôna e bolaileng sebata, lekau le tla tla fa pele ga ôna, a rema lehatshe ka selêpê a le tlhaba ka lerumô; moduuetšo o lela kgabetsa-kgabetsa; nak'a phala e lela.

2. Ha ba fitlha mo kgotleng la kgosi, sebata se tla rolwa se begêlwa matona a kgotla la kgosi; me ntona ya kgosi e tloga e isa mafoko kwa kgosing; le kgosi e ntse e le teng, ke molaô go re monna wa lekgotla a begêlê kgosi. Sebata se tla buiwa letlalô; letlalô la sônê ke la kgosi; me kgosi e tla laêla ba kgôrô ya sônê senatla se se bolaileng sebata; go re, e re ka mošo ba tle le ênê kwa pele ga kgosi me kgosi e tla feta e mo rufa ka kgomo. Me mophatô oo o tla pôka ka bogale go re o padile mophatô wa ngwan'a kgosi mokêtê. Go re ba ile le bo mogol'a bônê kgosana tsa bôna mo mephatong; me selô seo e tla nna namane e tona ya tlotlô mo mephatong oo.

/Le gôna.....

Le gōna e tla nna tlotlō e tona mo kgōrong ya gabō; e be nne tlotlō e tona mo ditšhabeng; ka gonne mophatō o bolaileng sebata o tla utlwala le mo ditšhabeng; jaka Ramoteane le Rantsoa wa ga Modisane le Kgasoe; wa ga Rasekhurumelo; banna ba ba bolaileng sebata tau.

Me ha ba ya letsōmō leo, se se neng se gopolwa pele, ngwan'a kgosi o nang a ba eta pele o ne a fiwa sepheko se se tšhwanetseng go ba sireletsa mo dibataneng; me e tla re maitsiboya ka maitšō; e be e le gōna go tlotliwang kang eō; mo makgotlaneng a kgōrō tsa motse; kwa kgotleng la kgosi go šugwa matlalō a diphōlōhōlō tse go tsilweng le tšōna ke yōna mephatō. Me e le gōna kang e gōrōgileng sentlō.

Le basadi ba e leng ba lekane ga mophatō o bolaileng sebata le bōnē e le gōnē ba gaketseng Tšhiri Tšhiri.

3. Kang ya mephatō e meša e tšwang bogwera lebololo ka go latšlana ga mephatō, kang ya bōnē ke lebelō lebelō mophatō wa ngwan'a kgosi o mmotlana o tla tseisa wa ngwan'a kgosi o mogolo kang e re, re tšhwanetse ra ye lebelong rona mophatō wa ngwan'a kgosi mokātē. Re rata go yo siana le lona mophatō wa ga mokātē.

Me kang eo e golele godimo go fitlhāla tlohō tsa mephatō di isa kang kwa kgosing. Me kgosi e ba dumelele go re baye lobelong. Kgosi e ba botse go re le rata go ya leng? Me bōnē ka bobōnē ba kgethe sebaka me ba tle ka letsatsi le le beilweng.

Makau a tlhatšwe diphudufudu tsa bōna gonne ba tsile go siana, ba sa apara sepē fēla ba ingatile ka tšōna diphudufudu. Me kgosi e ntshe monna yo itsegeng sentlō, yo e seng wa mephatō e tseisantseng kang gore a ye le mephato kwa e yang go ēma teng; go re a ye go neela mephatō go siana. Me kgosi e mo mēšle sekaba mogatla wa kgomo o mošweu o tlhatšwitšweng o ntseng o re tu-u-u ka bošweu.

Monna yoo o tla re ka phakēla ha letsatsi le le gaufi le go tšwa, a laole mephatō go re e nne lepaketsa. A bo a ba bolelele go re, "Ke tšhotse sekaba ke se sa kgosi me ke tla se tšholetsa ke lo raya ke re, kgomo e kwa gae. Lo ragogeng. Le nna ke tla ragoga ka šōnē me lona lo lwēle go tlo go se tsaya mo go nna.

Me yo o sephamotseng mo go nna a tšhaba ka šōnē, e re ha a ntshe a tabogile o mongwe a tla a mo tšhwara, a mo tšhwara a rata go se tsaya gore a go fete, o seke wa gana ka šōnē o se mo nēšle ka e le šōnē sešupō se le tsileng go se lwēla; me ke a lo laāla; lo se tlole molaō."

4/Me yo tla.....

4. Me yo tla siang ba bangwe ka sônê, a fitlhe a se nêêle kgosi mo letsôgong, ka kgosi e tla bo e ntse mo setuleng sa yônê fa kgotleng e na le banna ba setšhaba sa gagwê, go phuthegilwe ke banna le basadi le bana, ba tsile go bôna tshii ya lobelô.

Janong monna yo wa kgosi, o tla re fêla ha tsatsi le ntsha nkô, a go goa, a goa a tšhotse sekaba a šupa ka sônê kwa gae a re: "Kgomo e kwa gae mokâtê le mokâtê." Me makau a rathana ka mômô go tloga foo; lekau la phamola sekaba mo monneng wa kgosi, a ragogêla kwa pele.

Ba tla tsamaya ba lwêla sekaba seo ba se fapanêla mo tseleng go fitlhêlêla se tsewa ke yo lobelô go ba feta; a ba sia ka sônê a ba a fitlha fa pel'a kgosi a ba a se nêêla kgosi. Me ha mophatô oo o gôrôga, kgomo yônê e setse e le mo dipitseng; e apeilwe.

Tshii ya lobelô ya mephatô eoo, tebogô le tlotlô ya gagwê ke go nêêlwa tlhögô ya kgomo le letlalô la yônê, e ye go e ja kwa gabô. Me yo o tšhwaetseng lobelô, yo o tsileng a latetse yo o lobelô, ênê tebogô le tlotlô ya gagwê ke nêêlwa letsôgô la kgomo e tlhabetsweng mephatô ke kgosi. Me o tla itumêla thata; o tla be a ipôke a re: "Nna ga ke molai, ke motšhwaadi, ke motho wa go tsaya letsôgô." Ba mophatô oo wa tshii, ba tla tlalwa ke boitumêlô jo botona; me yo tse-reng letsôgô le ênê ke tshii.

Go gola ga basimane le go ya lebololô ka bogwera ke ha e setse e le Magwane a matona e le Bophoring-Kawane, bomapotšhueu ba go tweng Mapotšhuwe-wa-ga-Phorinkawane; o go tweng: "Phori ga e mele masimong fêla le tlhakung ya kgomo wa mela." Ke badisa ba dikgomo tôta; ba-tshedi ba makuka a maši a madila; bagami ba dikgomo ba kwenneng.

5. Ha kgomo di bolola, o tla tloga le tšônê Phorinkawane o go tweng: "Phori ga e mele masimong fêla motlhanka wa seketsera a nole maši o tla gasa lengwane la gagwê la lešufu la podi e tona ya phôrôgôtlhê gore tsa Magwanyane a mannye di itse sentlê go re tsa gabo Mapotšhuwe-a-ga-Phorinkawane di bololetse ntlha ele; me tse tsa Magwanyane di tle di tshabê go ya ntlheng e go ileng tsa gabô Mapotšhuwe-a-ga-Phorinkawane o go tweng: "Kawane ga mele masimong fêla le mo tlhakung ya kgomo o a mela."

Go tla nna jalo le ha di a go wêla kwa nokeng. O tla le gasa lerapo la lešufu la podi ya phôrôgôtlhê gore tsa Magwanyane di tshabê lefêkê-fêkê di seke tsa ya go nwa pele ga tsa gabo Mapotšhuwe-a-ga-Phorinkawane. Me o tla nosa kgomo tsa gabô pele, me ke gôna tsa
/Magwanyane.....

Magwanyane a mannye le tšônê di ka tlang tsa wêla tsa a nwa.

Me ha Magwanyane a mannye a ka bolêlêla Magwane a bôna a matona go re Legwane mokâtê o thibêlêla dikgomo tsa rona go nwa, e tla re ka mošo le tšôna tsa ya le Mapotšhuwe wa tšônê. Le ênê o tla gasa le-
ngwane la gagwê la mômô wa phala ha di bolola le ha di wêla kwa nokeng;
me poo di tla thulana.

Go tloga fa, basimane ba tlaa kgobokanya ba bangwe; ba tla ya moretšheng go yo kgetla dimmpa kwa nageng; Ba tla ka tšônê kwa kgosing ba batla bogwêra. Janong ba tla tla ba ôpêla pina ya bôna ya Magwane e go tweng: "Kgomo, kgwana Magwana we-e, More re ise. Potšha re godile." Me ba fitlhe ba latlhe dimmpa tsele mo gare ga lekgotla ba be ba kgwatha; ba kgwatha fa fatshe go le monna wa lekgotla, kgosi yônê e ntse e le kwa tlung ya yônê.

6. Ke gôna monna wa lekgotla o tla tlogeng a ye kwa kgosing go yo bega. Me ha kgosi e ikaeletse go ba nêla bonna, e tla tloga kwa tlung e ya kwa kgotleng e fitlha e tsaya mpa e botsa potšo e e reng: "Kgosing ke kae?" Me monn'a mophatô o tla re a ntse a patlame fa fatshe a re: "Kwano rra." Me kgosi e tla tsaya mpa mo motlhankeng wa gagwê o a ntse a tšhotse dimmpa a itaya o le wa kgosing, e le go re ba kgwathile ka thulaganô ya bônê.

Kgosi e tla ba itaya ka nosi, ka seatla sa gagwê. Me ba tla itsisiwe go re bogwêra le tla bo bôna. Janong go sale fêla mo matšôgong a kgosi le banna ba motse; ke bôna ba buisanang le kgosi go re bo ka tloga leng. Me letsatsing le bo tlogang ba tla phuthwa ke bo-rr'abô ba tla kwa kgotleng. Janong ba fitlhe ba boolwe ditlhôgô; ngaka ya kgosi e ba thae ka Tshitlho ka thulaganô ya go tsalwa gabôna ga borena. Ha ba fetsa go thaiwa ba tla tloga ba ya kwa nageng kwa ba yang go rupêla teng kwa thabeng.

Kwa teng ba tla fitlhêla Swadi, e bong monna yo e leng ênê oba sebetsang go ba nêla bonna, a sebetsa ka thata e kgolo.

Ba tla šwetsa kgwedi tse tharo. Motsing ba alogang, ba boêla kwa gae. Ba tla tloga fa mophatong bosigo ba isa magong kwa gae ba sa bonwe ke opê; ba fitlhe ba a emise kafa ntlê ga motse ba bo ba boêla ko mophatong. E re maitšiboya ka lotlatlana, janong ba tšhuba motse wo wa bôna, ba ntšhiwa mo mophatong go re ba yo nêlwa leina la mophatô, go sa tlhole go le yo gadimang kwa moragô; e le go re

/tshitlhô.....

tshithlō di ka mo sadisa kwa teng.

Ha ba nššlwa ina la mophatō ba letsa molodi — Tšwi-tšwi-tšwi-i-i.
7. Janong ka maabenyane, ba tla gōrōga go le megobēlō e metona, basadi ba eme ka dikgōrō. go lela meduduetšo, go ḡpēlwa pina e reng: "Bana ba lona si bao, lo rile re ile go ba ja." Me ba tla gōrōgēla botlhe kwa kgotleng ya kgosi, bo mm'abō ba tšhotse ɀ sebilo, letšoku le mafura tse ba tsileng go ba tlotša ka tšōna. Me ba tla fitlha ba ba beola; ba ba tlotša sebilo, letšoku le mafura gore ba sale ba phatšima gotlhe gotlhe le dikobō. Go lela moduduetšo, mosetsana ebile e kete o tla kgaoga loleme. Mo sakaneng le ba gōrōgetseng mo go lōnē, ba tla kgaogangwa ka makgotlana ka thulaganō ya bōna ya borēna.

Magōbē a bōna a tšisiwa kwa teng kwa sakaneng mantsiboya le ka mošo. Ha ba sena go ja ba bolela, ba go tlhōla ba dikile diphōlōhōlō ha di bolaya ba di ja kwa nageng. E tla re ka thapama ba bošla kwa gae kwa sakaneng. Me tirō ya mantsiboya go bōka fēla go re bagolo ba utlwēlēlē mabōkō a bana ba bōna. Ha beke e fēla ba phatlaladiwe ba ye magaeng.

Maitišo a Basetsana.

Mo bogwaneng jwa bōnē ba ne ba tlwaetse go nna mo mebileng, ba tshameka le basimane bankane ba bōna.

Motshegare ba ne ba itaya kgwele-kgwele, ebong tlhōgō ya šufu la kgomo. E ne e le motshamekō o mogolo wa basetsana; le go tlola Koi-kgojane; ba ḡpēla pina ya Koi; ba je ka dinala yo sentseng; bo ba tlola ba itisitse go re ba seka ba senya, ba tla ba jewa ka dinala.

8. Ba le mo meruting ya ditlhare. Maitišo a bōnē gape a magolo ke go ja modikō; ba dire tseru-tseru ya lesaka; ba ope ka diatla; ba dikologe ka go refusanya ka go bina; ba ḡpa tara pherelediwe-e a welediwe-e. Me ba tla tloga ba phuthwa ke bagolo ba bōnē ka tašlō ya kgosi; gore ba isiwe bojale go fiwa bosadi go re ba tle ba nyalwe; ba rupa ha ba bowa. Maitišo a bōna e le koi le modikō, kgirise-kgirise go tšholwa kgaragana ya morutlwa. Ba e tshameka ba sia-siana ka lobelō. Maitišo a mantsiboya ke go bina dipina; banna ba le teng ba ba tsileng go bōna. Ha ba aloga go tla iwa mokgonye ke banna o tšisiwa kwa kgotleng la kgosi. Mantsiboya ~~kaxkax~~ go letšlwa thōjana, basetsana ba tšwele makgabe ka kwa pele fēla, kwa moragō ba sa tšwala sepē.

/Go tla lala.....

Go tla lala go binwa bosigo jotlhe, go apeilwe majalwa; me base-tsana ha ba sena go phatlalala ba nêelwa nyalô gore mophatô o tšhwane-tse go nyalwa. O nyalwa ke mophatô wa go-re; me go tla nyadisiwa ngwan'a kgosi pele; janong botlhe ba nyale; gonne mophato oo go twe o tla patagangwa kemophatô wa banna botlhe.

Mokgwa wa lefatshe go tšholwa ga lônê.

Lefatshe le ne le bapolwa mariga. Kgosi e ntsha mophatwana wa basimane ba ba iseng ba itse mosadi; a ba nêele dimapo; ba siane le melelwane ya lefatshe la gagwê go le bapola. Gape e-re mo kgweding tsa selemô ha maru a dusa, go laelwe setšhaba go re, ga go tlhole go batlêga gore ditlhare di rengwe; ga golo mosetlhe, morula le mooko. Ke tlhare tse di namagadi, ha di remilwe di tsisa sefakô le diphefô ha maru a rata go tsisa pula.

9. Le gôna opê a sek'a tlhola a lema thitê, ha maru a simolola go ipaakanya go fitlhêlêla kgwedî ya Tlhakolê. Ke gôna go ka lengwang thite; le dipoo tsa fagolwa; matlhaku a gogwa motshegare.

Ha mosadi a sentse o na tlhapa ka ditlhare ga a ya kwa masimo a tšhola mogaga. Segwere sa mogaga a o thugile me o tla tsamaya a ntse a o gasa le tsela. Ke go re, o gagaola lefatshe go re letsatsi le seke la dika le eme le thibêla pula go na. Ha a na a senyeditse kwa gae, e seng motshegare; go re lefatshe le seke la kwakwalala la ômê-lêla, la senyega.

Me e tla re pula ya ntlha ha e na, metse a yôna a gêlêlwa ke kgosi kgotsa ngaka tsa kgosi, batho ba ese ba tlhape ka ônê; go re ba baakanye pele bônê, a ese a tšhwarwe ke dilô; go re go alahiwe pula; go remiwe setlhare sa mokgalô.

Ga go epiwe taka ya tšisiwa gae motshegare; ga go kgethiwe tlhatlha, ga e tsene mo gae motshegare.

Ha maru a dusa, kampô pula e setse e na, di a ilêlwa dilô tseo, gore go tlo go amogêlwa pula e siameng.

Bojale.

Mokgwa wa basadi ga ba ya bojale, sa ntlha ba ya kwa madibeng Powana-kwebu; ke go re ba ya go tshelwa ka metse a maruru a mariga; me ba tla nne ba tšogê kgogo; ke go re, phakêla. Ba tšwela kwa ntlê ga motse ka tsatsi le lengwe, ba rwešwa mášúšwana mo ditsebeng. Mášúšwana ke dikgonyana di rwalwa mo ditsebeng di lepelele. Go tloga fa

/ba tla nne.....

Go aga ntlo e agiwa ke mosadi; o e špšla mmu; a tlhome diška; a tloge a e laletse ba gabō, basadi go re ba mo thuse go bopšla lebota. Mosadi a be a kgetle bojang jwa yōnš, monna o rēma ditlhomešo tsa ntlo, le maotwana, le lebalēlō le kgobati, go ke yōna tirō ya monna mo tlung.

Me mosadi wa e palama wa e rulšla ka bojang; a be a age lapa; le lōna e ntse e le tirō ya mosadi; a be a ritele ntlo le lapa. Go ritšla šnš mosadi, monna ga a tsene mo tirong ya go ritšla.

12.

Temō.

Re ne re lema ka diatla, ka dipetlwana, tse di neng di thulwa ke bo-rr'aetšho bogologolo. Ke tšōnš re neng re lema ka tšōnš go ese go tle Sekekere-mogoma wa Makgowa. Re ne re bōna mabēlš a mantši thata leha re ne re lema masimo a mannye. Mebēlš ōna re ne re a bolaya go santse go na le pula tse di kgolo. Legale re ne re sena tirō e kgolo ka ōna. Sa ōna e ne e le go jewa le go rēka kgomo.

Kana o no o rēka kgomo fēla, leha e ese e tsalwe; o e ope mpa me e tla go tsala namane, me fēla e tsile go phela ka ke kgomo ya lefoko.

Mabēlš a rona a ne a sena dipenkele me mabēlš ka sega-rona ke ōna banka - letlole la rona. A tšhwana le kgomo mo go rona. A ne a dirisiwa ka tsela tse dintši. A ne a jewa bogōbš ba ting, jaka kajenc a jewa mošōkō; a jewa ~~mašakax~~ mošutlhwane me mo peong ya masimo, a ne a bewa fēla jaka motse; a bewa ka dikgōrō a ntse a tlhatlhabiwa ke mangak'a kōma. Ke ōna a neng a alafiwa go le gotone. A ne a tlhō-kōmetšwa ka go alafiwa.

Le ōna e ne e le tirō ya rona ya basadi. Go no go lema basadi; banna bōna ba ne ba sa leme. Basadi ba leme bo ba tthagole mefērō. Mabēlš a jewa ka go thugwa ka kika e neng e betlwa ke banna. Le gōna a ne a thugwa ka lefudu le neng le dirwa ke basadi mo tlung kika ya lefatshe, e fa fatshe. Le gōna a ne a gailwa ka lwala; letlapa le le sephara.

Mabēlš a dumēla go jewa ka nama kampō morō le ka maši a bodila kgotsa a lebese; le ka morōgō ofe le ofe; le ka mafura. A dumēla go jewa ka tšōnš dilō tseo.

13.

Kgomo.

Kgomo ke phōlōhōlō ya rona Betšwana. Ke lōnš leruō la motho yo Montšho mo malatsing a fitileng.

/Kgosi.....

Kgosi ha a na re ke kgosi, e ne e le ka go gapa kgomo tsa kgosi tse dingwe. Ke yōnē e neng e nēela sesupō mo merafing, go re morafe oo o bogale.

Kgomo ke yōnē e re nyalang basadi ka yōnē kgomo ke yōnē re rupi-sang bana ba rona ka yōnē, ke yōnē re kgonang go aga metse ka yōnē. Kgomo re kgona go godisa bana ba rona ba basimane le ba basetsana ka yōnē.

Ha kgosi e lole le kgosi e ngwe me a batla go dira kagišo, lo tšhwanetse go ntsha dikgomo, tse e lobang molato ka tšōna mo kgosing e ngwe; le go batlōla morafe wa gagwē kagišo.

Re ne re ithusa thata ka kgomo leha re ne re sa e rekise. Re ne re belesa ka yōna; gape re e pagama; re e gama maši; tlalō la yōna re le šuga kobō le phate; re fitlhele re sena matshwenyēgō.

Kgomo e tona mo go rona, ke gōna o no o ka utiwa ha bagologolo ba e bōka ba re: "Malenkhu a marumō, mogodungwana o bollō; modimo o nkō e metse." Ka gone ga e ke e ōma nkō. Ba re: "Mogodungwana o bollō, ditšwa mafura di sa a tlole." Ka mafura a tšwa mo go tšōnē me tšōnē di sa a tlole; di tšwa mafura di s a tlole.

Mo marakeng a tšōna go mo go nna banna le basadi le bana go bōna thušo ya tšōnē. Ke moo basadi ba neng ba ithutōla tirō ya diatla teng - ditlatlana le mesēmē ha banna ba betla megopo le merufana e gamang.

Tirō ya Basadi ya diatla.

Tirō e ne e le go lema, le go tthagola le go kotula; go bopa dipitsa; go loga ditlatlana; go apaya dijō; go sila; go loga dibaga tsa mopoto, mekgoko le matlemē; бага tsa theka. Ba ne ba bopōla
14. falana tsa mabēlē. Go apara, basadi ba batona ba ne ba tšwala matla-lō, a nku le podi. A ne a falwa; a šugwe; a nne bolēta. Me mesese eo, e ne e bidiwa mesese ya mothethwa.

Basetsana ba ba neng ba godile ba ne ba tšwala motlōkōlō - mesese o segwang boleele. Me ka kwa pele, ba ne ba tšwala makgabe me bontlō ba yōna mesese yeo, e ne e tlofiwa mafura; ke šōnē se se neng se e ntlafatsa thata.

Botsalō jwa ngwana.

Ngwana ha a sena go tsalwa, mma-mosimane o tabola mabēlē ka tlatlana; a ba tsaya sedibēlē a se tlhoma mo godimo ga mabēlē; šōna se na le mafura a go tlotšwang ngwana; me mosetsana o tla itsise batho
/ha ha

ba ba tšhwanetseng me ba tla mo thugêla.

Me go tla itsisiwe malom'agwê, mmogo le kokw'agwê; me malom'agwê o tla mo tllhabisa nku - ke go re, ke thari ya ngwana gore a tle a mo tšê leina. Mo maineng go tšêlwa a borrh'abô mogolo le bo-mm'abô mogolo; o tšhwanetse go ba tsala.

Molelô wa motsetse ga o itsiwe ka Setšwana. Ke go re, ngwana a bo a tšwe fa lapeng. Makau le makgarebê ga dumelelwe go tsena mo motsetsing. Baa mo gata ba mo tsenya bolwetse. Go tsena batho ba bagolo fêla. Le mosadi o tlotšweng ke kgwedi tse tharo ga a tsene. O tšhwanetse go êma kwa mmileng, a botsa go tšogilwe jang; me a itsisiwe ke ba beileng botsetse.

Ngwana ga a sena go tsalwa ka sega-rona go itsisiwe mm'a-mosimane go re, go tshotšwe ngwana ka kwano ga rr'a-nkêšê. Ke mosimane kapa mosetsana.

15. Me mm'a-mosimane o tla itsise maga'abô, a kgôrô e a nyetšweng mo go yôna; go re lefoko le tsile le le reng mosetsana o tšhotse ngwana. Me janong ba tla tloga ba tsaya mabêlê ka tlatlana; a yang go bêšêla ngwana; go mo itumêlêla; bo ba tsaya mafura ba a tlhoma ka sedibêlô mo godimo ga mabêlê a yang go tlođiwa ngwana. Me lefoko le tla ya ka kwa ga malom'agwê le kokw'agwê ba itsisiwe go re ngwana o tšhotšwe kwa ga rr'a-kêšê. Me kokw'agwê a tloge a ye teng, e leng ênê mamalomê; o tla tsaya kobô tsagwê a ya go robala teng. Bo-mm'agwe mogolo ke bôna ba tla mmayang botsetse kgwedi kapa tse pedi a le motsetse. Me malom'agwê o tla mo tllhabêla nku, e leng yôna tlalô la yôna le tšileng go šugwa thari e tla bêlêgang ngwana.

Me botlhe ba bo-mm'a-mosimane kgotsa ba ga bo-mm'a-mosetsana, ba tlisa metse le dikgong kwa motsetsing. E tla re ha setse a na le malatsi a kgwedi, rr'a-mosimane o tla laola mosimane, ênê mogats'a motsetse go re a tllhabêlê motsetse kgomo go re a e je le basadi bagolo ba ba robalang le ênê, ba ba mneileng botsetse le basetsana ba ba mo thugêlang, ba ba mo apêlang.

Me ha ngwana a godile, santlha o tla ya lebololô, me go tla itsisiwe malom'agwê go re a tle a mmatlele tse di tšhwanêlang go ya lebololô, ha ba sena go tsena mo mophatong.

Malom'agwê o tla mo tllhabisa kgomo; janong rr'agwê le ênê o tla mo tllhabisa kgomo me ditlhôgô di jewa ke ênê. Me ha a aloga

/malom'agwê.....

malom'agwê o tšhwanetse go mo šugêla tshega, a ba mo rêkêla kobô.

Kokw'agwê o tla mo tsisetsa mafura, letsoku le sebilô. Mm'agwê o tla mo fa bogôhê mantsiboya le ka mošo. Bokgantsadiê ba tla mo
16. apesa ditalama le dibaga; dilô tseo ke dimphô tse tona; go tla nna ja-
lo go fitlhêla a nyadisiwa. Leina o le fiwa ke malom'agwe; rr'agwe
le ênê o mo naya leina la ka kwa gabô. Ha a sale mosimanyana malom'-
agwê o mo segêla seope tshega; me ha e le mosetsana kokw'agwê o mo
tlela makgabe.

Tsa Phitlhô ya Bašwi.

Phitlhô e nna besigo. Ha motho a šule go nna seletô se setona
se se kuwang kgosi, fa go lelêlwa mošwi. Me go tla tlhabiwa kgomo ya
mogoga e jewa go santse go le bosigo. Me lebitla le nna mo lapeng,
ha e le monna mo sakeng. Go no go sa epiwe boteng, ka motho o na a
kotamisiwa a sa robale fa fatshe. Me go no go seke go iwa gopê ha
motho a šule; e ne e le seila; go tiholwa fêla mo gae.

Kgolaganô ya bogosi ya Lonvalô.

Kgolaganô e ne e le go re, mosadi a batliwe ka molaô a ba a tlho-
lwê ka molaô. O ne a atholwa ke bagolo ba gagwê le bo-rakgadi'agwe.
Malom'agwe kana ke tlohô ya bônê me lonvalô lwa bogologolo lo no lo
tiisiwa ke bogadi. Mosadi ga a sa tsewa ka bogadi le ênê ga ke a
ikutlwa go re, a ke mosadi tôta wa kgôrô eo a tserweng mo go yôna, ka
go re motlhang ngwana wa gagwê wa ntlha a tsewang, kgomo ts'agwe di
tla boêla kwa ga rra-mosetsana. Ba tla di tsisa ba be ba bowa ka
tšôna; ba re: "Mm'ago ga a tšwelwa ke bogadi."

Go belêla mosadi ke tirô ya rr'a-mosimane le mm'a-mosimane. E
tla re mosimane a ntse a itsamaêla fêla a sa itse sepê, rr'a-mosimane
le mm'a-mosimane ba buisanye 'mmogo, go re mosimane o godile o tšhwa-
netse go tsaya mosadi. Janong ba tla buisanya go re mosimane a ka
tsaya ngwana wa ga mang.

17. Me e tla re ha go le basetsana mo go bo-malom'agwê ba tla re bo
mogatse ba teng - bana ba bo-malom'agwê: O tšhwanetse a tsaya mose-
tsana mokêtê, wa malom'agwê. Me rr'a-mosimane o tla tloga a ya kwa
go malom'a mosimane a bua le ênê kaga bana bao. E tla re ha ba
utlwanye, a boe a itsise mosadi wa gagwê go re ba utlwanye. Janong
ba tla itsise rangw'agwê rr'a-mosimane. Enê o tla roma bo-rrangwan'a
mosimane go batla mosadi yoo. Me e tla re ha ba tšwa kwa teng, ga

/tloga.....

tloga basadi, bo-kokw'agwê le kgantsadiš ba ya go batla segô sa metse. Janong ha, ke gôna rr'amosimane o tla itsiseng mosimane, go re: "Monna o tšhwanetse go tsaya mosadi." Ba tla mo tsaya he mosimane, ha mo isa tlung kwa ga malom'agwê; ke gôna mosetsana o tla reng, "Ngwan'a rangwane nnyala kgomo di bošle sakeng." Me bogadi bôna e le bôna bo fa gare. E tla re, ka phakêla wa utlwa monna yoo wa bo-rangwan'agwê a kua-kua a re: "Si-si-si-, ke a tsena moo ke kgom'aga rre e khunwana!" Me o tla di bala tšohle ka maina a mebala ya tšôna. Ba ba santseng ba robotse ba tla utlwa moduduetšo o lela kabetsa-kabetsa. A o letsa mosetsana; a ba nna tila-tila fa pele ga nkô tsa tšôna; ha di ntse di itatšwa dinkô.

Janong rr'a-mosetsana o tla tllhabisa bogadi. Go dirwa moletlo o motona.

Bogosi kapa kgolaganô ya bogosi.

Kgolaganô ya bogosi ja Setšwana bo a tsalwa. Me bo tla nna fêla ka thulaganô ya bôna. Le bogosana jwa bôna, le lekgotla go na le bana ba ba tsalwang go ntse go itsiwe sentlê go re bana ba, ke bôna bana ba motse ba ba tšhwanetseng go nna mo kgotleng. Me ka molaô banna ba lekgotla, ba bararo fêla; ga ba fete boraro ka molaô wa Setšwana. Go na le bathusi ba kgosi mo motsing — ke go re, bagakolodi ba kgosi.

18. Ha kgosi e rata go dira tirô, e tla ipiletsa moggwe wa bagakolodi ba gagwê yo a mo tshepang, a fitlhe a mo phuthulolele se a se mmile-ditseng; a be a mmolelele go re: "Ke go bileditse go re o nthuse mo go se ke se go bileditseng, se. Me o seke wa ntesa ka timêla. Me motlhanka o le wa kgosi, o tla simolela go thusa kgosi. A re: "Nna jaka motlhanka wa gago, kgosi, kgopolô ya me e nnye, jaka ke le motlhanka, ke le mokhutshwane; me nna, kgosi, ke re a kgosi e dirê jaana le jaana pele kgosi e ese e se ise fa pel'a banna ba yônê le banna ba lekgotla." Kgosi e dire jalo me e re ha go tšhwanêla go isiwa fa pela banna ba lekgotla; a fete a mo anegele puô eo kafa e leng ka teng. A be a ntshe mogopolô o ntshitšweng ke moeletsî wa kgosi, a sa mo umake ka leina.

Janong e tla re ha puô e fitlha kwa kgotleng, kgosi e tla kopa ntona ya yônê go re e ntshê puô kafa e leng ka teng. Ke gôna kgosi e tla itsiseng marafe wa yônê. Ha a sena go re setšhaba dumêlang me

/se dumetse.....

se dumetse, o tla tsena fêla mo puong. Janong bo-rangwan'agwê ke bônê ba tla salang kgosi moragô ka puô.

Me setšhaba se tla latêla ka puô. Go latêla ka dikgôrô, banene ba refosanya, ka ba ne ba itse go amogana mafoko; ba tlotlana sentlê fa pel'a kgosi; me kgosi ke gôna e tla boêla e botse go re: "Lona puô lo e bôna jang?" Lekgotla le tla itsise kgosi go re, "Rona puô re e bôna jaana morena." E be gôna kgosi e tsenyang katlholô ya yôna.

Me katlhôlô e e tla dirisiwa ha e bongwe gore ga se ya lefufu, ke katlholô. Ba ne ba sa rate lefufu. Ka ba ne ba lemogile go re ke lona le ba thubang mo metsing ya bônê. Ha e le tshekô ya bogodu 19. yôna e tla atholwa ka tsela ya bônê. Bogodu, motho o tla tseelwe se se fetang sa se tserweng; kapa a itewe a golegilwe.

Ba ba pelo e thata ba ne ba tla fa go ênê, ba mo tlihaba ka dimaô; ba mo tšwinyetsa-tšwinyetsa marago a, kampô dirope, gore a utlwe bo-tlhoko. Me ha e le molato o mongwe fêla o tla atholwa kafa molato o lekaneng ka teng me go bo go sale kgomo e banna ba lelelang mo go yônê, go tihola mo kgotleng.

Me kgomo tsa melato, ha kgosi e rata go rua kgomo ya tsônê; e a e rua. Me ha a rata go re e tlihabiwe, e a tlihabiwa e jewe ke morafe. Me tse kgosi e di ruang, ke tsônê e tla nnang e ithusa ka tsôna, le go thusa morafe wa gagwê fa o palelwang teng.

Kgosi, ka tsôna kgomo tse, ha a isitse lepaša (phatša) go lema, o tla ithusa ka tsônê a tlihabele morafe o ileng lepaša. Ga a etetswe ke kgosi e ngwe ya morafe o sele, o tla mo tlihabisa mo go tsôna kgomo tse. Ke tsa gagwê, me ke tsa morafe. Fa motho mongwe a paletšwe kwa nageng, ke tsônê tse kgosi e tšhwanetseng go rwala motho yoo ka tsôna go re a mo tsise gae.

Ke gônê ka moo Betšwana ba reng: "Tlala masona e tshabêlwa kgosi!" Ke go re, kgosi ke sôna sefalana sa morafe wa gagwê. Motho yo mongwe le yo mongwe o tšhwanetse go tshabêla kwa kgosing ha a batla thušo.

Phaladi.

Ke gopola ha Batlhako ba falala kwa Mokuena ka phaladi ya leuba le letona. Go sena se se jewang gônê, ha ba tla falalêla mono. Ba na le kgosi ya Mabe go na le leuba le legolo.

20. Batlokwa ba ga matlapeng le bona ba thubêga gônê kwa Mokuena, ba leba kwa Tšhwene-tšhwene, go sena se se ka jewang gônê kampô se se thusang se tšwa kwa kgosing.

/Go jewa.....

Go jewa dilō tse ke tla di balang ka maina tse:- Go no go jewa — Mokō wa dikgeru tsa morula; di thugiwa di dirwe semoloi, semoloi ke mokō o thugilweng. Le kgeru tsa teng mo buping di a jewa. Ke tse:-

1. Semoloi
2. Koba
3. Monakaladi
4. Ntlofi
5. Kgane
6. Serowa
7. Bokgokgo
8. Ditšhuge
9. Gapē morula o no o jewa letsōmō; o dirwa bojalwa.
10. Motshotlo o kgobiwe, o tihakantšwe le kgontwe.

Dilō tse ke digwere tse di epiwang fa fatshe. Tšhuge le koba, di a besiwa, monakaladi, kgane le serowa di jewa fēla di ntse di le ntala; e re ha ba ka bōna tsē ba thuge sekome le meretlwa e le tsōna dijō tse di kgolo. Metse go no go nowa segwere se sengwe, se se bidiwang leruswa — ke metse a nowang ke morafe o go tweng Makgalagadi.

Kitso.

Mariga ba a itse ka dinaledi. Go na le naleli e bidiwang naka motlhang e tšwang; e tšwa ka kgwedi ya Motsheganong. Go na le tse dingwe dinaledi tse di setlhōtšwana, e ntse e le tsa mariga. Di tšwa kgwedi ya Phukwi-o-futsa-difala.

Selemō se itsiwe ka kgwedi ya Diphlane — Matsantsabana, a e ka reng ha o a leba, wa bōna e kete o bōna metse fa fatshe. Me la bangwe
21. ba tle ba re, ke ha diphala di tsala. Go re go iwe masimeng go bonwa ka sethunya sa mokgofa le mookana. Ha di thunya fēla, go itsiwe go re ke sōna sebaka sa go ya kwa masimong o ke go re dipeo di tšwe. Me dikgwedi di ne di itsiwe ka go bala ngwedi, go bōna ha kgwedi e palame, e rogilwe me go tla nna go lebēlēlwa yōnē ngwedi mo godimo.

Janong o tla re: "Ngwedi o o šule a nne a bale k. jalo ka menwana: gore e šule ha e pagama, ba re e gogilwe. Gape mariga ba ne ba a bōna ka phefō e bidiwang Matlhaba-thakana. Ke phefō e marutshwana. O tla fitlhēla e ba botse dithōtse, me e re moragō di bošle di itshegole.

Ke gōna mo go bidiwang selemō setala. Le mosadi ha a ithwele a-mpa-moimane, dikgwedi o di bala fēla ka kgwedi, go pagama le go šwa ga

/yōna.....

yōna, a ba a itse sentlê go re kajeno o fedile, motlha a fitlhang mo kgwedding ya bofera menwana e le mebedi. O tla rna a ipaakanyetse mafura a o tšhwanetseng go a tlōla motlha Modimo o mo gopolang go mo rola.

E ntse jalo kitso ya Betšwana e sa kwalweng, e tšhotšweng ka di-pelo. Gagolo ba ne ba bōna dibaka ka dinaledi jaka ke setse ke bobtse ka dinaledi bo-nake, bo-selemēla, bo-magosi-gosi, bo-molala-tladi.

Leha ke fitlhēla go re ke setse nkile ka le nēšla maina a naga tsa rona tsa Batlhako ba ga kgosi Moetlo Mabe, o tsetseng kgosi e re nang le yōna kajeno, kgosi Molopjane Solomon Mabe, ke ikutlwa e le tšhwanēlō ya me go lo nēšla maina a naga ya rona, e bidiwang Tlhakong, ke go re 22. ke naga e agilweng ke Batlhako ba ba binang Tlou. Ke leina la naga le la motse le le reng Tlhakong. Motse Tlhakong ke ōna o mogolo. Dithaba Motsitle ke mo metse a tšwang teng:

Dithaba Masulobebe - Masulobebe ke mo go nong go agile kgosana ya Masulobebe.

Dithaba Masekgoko - ke fa ba neng ba logēla mekgoko teng.

Dithaba Ntlhane - ke thabana e emeng ka dinaō.

Dithaba Mafenole - ke thabana e erileng ya bo e sena tlhare tse dintsi.

Dithaba Mabuputšwane - ke mo go tletseng tlhare tsa mmupudu.

Dithaba Makweleng - Thabana e kgolwane.

Dithaba Kgabi

Dithaba Tlapeng - Go na le mogbhe wa letlapa.

Dithaba Makgophe - ke thabana tse di tletseng.

Dithaba Mekgopha - e ba tabang ka yona. Metsoko ya dinkō, ta taba motšoko ka molōra wa teng, ba re ke ōna o galefisang motšoko wa dinkō. Ke mokgopha; le serepe se se jewang ke dikolobē.

Dithaba Ratumoga - e kgolwane mo go tse dingwe.

Dithaba Matshikedi - ke fa temō ya ga Matshekedi e neng e lema gōna.

Rakatane ke thaba e motse o mongwe o leng fo go yōna. Ngolwe ke thabana e fa tlase kgotsa fa thoko ga Ratumoga.

Matlhape.

Dikgomo ke tšōna bophelō ba rona ba bogologolo. Di tšhwana le mabēlē fēla mo go rona. Re ne re ruile kgomo tsa ko Mokuena; tse di bidiwang Masuga - kgomo tse'di kgwana. Bontsi ke tse di tšhamanpana.

23/Kgomo.....

23. Kgomo tse di kotšwana. Ee di ne di nale segamô se se tona. Go no go tshelwa makuka; go dirwa madila; ke gôna go nong go ntshiwa mafura a theku; re gama ka merufana; maši a ne a apeiwa ka moritshana - pitsana ya letsoga; e bopilweng fêla e le moritshana; me go nne go kokolwe mafura ha maši a ntse a bela mo ísong. Mafura a bidiwa leokwane. Ke mafura a nkgang monate. Ke šônš se se bileng sa gakolola baboki ba dikgomo go di bôka ka go re: "Malenkhu'a marumo, mogodungwane o bollô. Ditswa mafura di sa tloleng. Ma letautau, Modimo o nkô e metse.

Ga di ke di lela go sena pula

Motlha di lela di lelela marolê

Pula di e e utlwa

Ke tšônš di tšosa marumô."

Magaring a bo-rr'amotho le bo-mm'amotho." Kgomo ke yôna selo-tlhanya ditšhaba; ke yôna se losa merafe e agile. Ha go na ntwá e ya tleng e tšoge kgomo di sa gapiwa.

Kgomo mo go rona e tšhwana le mosadi. Ha morwetsana a ka gapiwa ke morafe, e itse go re ntwá e tona e tlaa tšoga; go nna polaanô e kgolo. Ke gôna o tla bônang bagale ba ipôka ba be ba ipolêla; go re di tšhwanetse tsa ya go ba gata mala; ba re, "Re ya go di gapa."

Modisa wa ntlo.

Ka sega-rona ka Setšwana ke mosadi, ke šnš o disang le go laola ntlo. O disa dijô le bana; go fa motho ofe le ofe dijô le monna wa gagwê. Le mabêlê a laolwa ke mosadi ka e le thotwana ya ntlo; gotlhe le dikatse di laolwa ke šnš mosadi; me katse ga re ke re e taya leina ko ntlê ga ntša. Me ntša yôna e laolwa ke monna ka e tsamaya kwa nageng. Ke sebatana se se tsamayang go batla dibatana tse dingwe mo nageng, jaka phokoje le phage le nakedi le tshipa le mabudu, thukhwi

24. le phiri le sebata se segolo nkwe. Le tse dingwe jaka bo-ramofi, kgatlha motšwe.

Gape ntša ke yônš e disang lapa, e disang dikgomo kwa merakeng. Basimane ba dikgomo ba thusiwa ke tšôna dintša kwa merakeng go tšhosa makanyana a jang dikgomo, le mafiri-tawana, phitshana e nnye, ya mofuta o mongwe. Ke ka mo ntša e leng mo tšong ya monna ka teng. Me mosadi o na le tlhokômêlê e tona mo ntšeng. O tšhwanetse go itse go re ke yôna e mo apesang dibata. O tšhwanetse go re ka metlha ha monna a ese a gôrôge ka dintša, a tlhokômêlê go di šokêla moroko o di tla o jang ha

/ha mung wa.....

ha mung wa tšonê a gôrôga le tšonê mantsiboya, gore go seke ga nna phepaanô fa gare ga gagwê le monna.

Me ntša e tewa leina ke monna kafa molaong wa rona wa Setswana. Ntša ka sega-rona e fiwa fêla, le gôna ga e rekisiwe. Ha ntša ya motho e tlhatsitse o kotšwa hêla dintšanyana; me ênê o tla di fa fêla; mo gongwe a go otlise 'mmego dintšanyana gore a tle a fiwe ntšanyana ke mung wa tšona.

Mokgwa wa Motokwane.

Motokwane o jalwa mo digotlong me ha o sena go gola o bo butšwa, go fulwa dinkwane tsa ônê; di bopiwa; di beiwe; ke tšona tse di gogwang. Baji ba ônê ba o jela fa fatshe ka metse. Me le lekgala ba tle ba o je lekgala. Lekgala ke ha ba o goga kwa ntlê ga metse. Me matekwane ke šona tlhare se se sa siamang. O fitlhela baji ba ônê ka metlha tlhōgô tsa bōna di sa siama.

Ba o tšogêla bosigo. O tla motho wa bōna a kuwa lo santse lo robetse a re: "E hu-a e hu-a" phakêla me motho wa ônê a ese a o goge; o tla mo fitlhela fêla e le molwetse. Ha ba o bōka ba re: "Tlhare s'ompedi s'onnyana;" me wa gola. Setlhare sa teng se ne se jalwa ditlhaka. O itisediwa ke monna; mosadi ga a na taolô le ôna. Me o
25. jalwa mo segotlong. Matlhare a ôna a masesane.

Motšokwe.

Go na le motšoko o bidiwang magonotwane. O matlhatshana mannye ôna, o ntse o tšhwana fêla le matekwane bogale ba ônê.

Mo metlheng ya kajeno, ga o bonale thata; o a tlhokafala. O feta motšoko o matlhare matona ka bogale. Motšoko wa magalana, o bidiwang wa dinkô ba o sila ba o tlhakantshe le mokgopha le serepe se se jewang ke dikolobê se se tšhwanang le morōgô o bidiwang thepe. Me motšokô ha o rekisiwe mo go rona; re ne re o ja fêla o sa rekisiwe. Ga o sena go gola wa fulwa; o sa butšwang thata o a bipiwa gore o butšwê sentlê; me o a logiwa o thatiwe; ka re o thatiwe; o dirwe jaka dikgole tse golegang dipholo le tse di tsenang dipelesa kafa dipodung. O silwa ka letlapa. Dipeipi di ne di le teng tsa letlapa, le le bidiwang moru-petlo. Le ne le ipetlêlwa ke batho; ka e ne e le letlapa le le bolêta thata; tlapa le bokwebu bo hotala. Ke lônê le le neng le dira dipipi.

Maši.

Basadi ba rona ba Setswana ke bônê ba tlhōkōmêtseng maši thata.

/Go jewa.....

Go jewa ga ònè masi a tšwang ka kwa matsal'agwê, ngwetsi ga a nwe kampô go a ja fêla ko ntlê ga go a newa ke matsal'agwê; ke molaô tôta wa rona le gôna g'a kake a ya ka kwa matsal'agwê a ese a bontshiwe lelapa la matsal'agwê.

Le phiô ya kgomo g'a kake a e ja a sa e fiwa ke matsal'agwê. O tšhwanetse go re a e fiwe ke matsal'agwê. Ke gôna a ka e jang fêla fa a e bonang teng. Ke tlotlô e tona ya molaô go dira jalo. Ke go re matsal'agwê o tšhwanetse go tlotlwa ke ngwetsi ya gagwê ruri.

26 Ke go re ka molaô dilô tse e di ja ka gore o a di loma; ka gonne ngwetsi ke ngwana o gopolwang thata mo lapeng. Bogolo ba gagwê, dilô tsotlhe di lebilwe mo go ênê. Ke ênê a tla lebiwang jaka mm'abatho mo lapeng; kwa ntlê ga bo-mogadib'agwê.

Me masi a, o tla hiwa ka seilhatshana; ka go ngwe a se apaya ka ònè masi; ka gongwe a se sila se nna butswana jwa lerojana gore e ne e re a ja a ne a se tshela mo sejong; me e le ka taêlô ya matsal'agwê. Matlare a apeiwe; a dirwe serchedi - mafura a jewang; me ke mafura a tlolwang le go tlotsa mesese, mekutwane le metlôkôlô le makgabe a banyana. A bidiwa sereledi. Go na le mafura a bidiwang theku -theku ke mafura a omileng, leha e le e kgomo, kampô a masi; ha a omile ke theku. E ke yôna tsamisho ya matsal'a motho le mongwa wa go je masi ga ngwetsi, ka mongwa le molaô wa rona wa Setswana o sa tlholeng o obanêlwa ke morwetsana ofe le ofe wa rona wa Betswana.

Tiragalo ya Dilô tsa Diatla.

Tirô ya diatla - merufa e ganang e dirwa ke banna le dintšhê tse di fuduwang le tse di jang ke tirô ya atla tsa banna. Le magopo e go jelwang mo go yôna le setlhatlha se se tšwalang ke tirô ya banna eo. Le lefetlhô le le fetlhelang pitsa le mhinyana wa peilwana le phalô e falang matlalô le sesigo sa mabêlê, ke tirô ya banna ka sega-rona le ka tlwaêlô yetlhe ya rona le molaô leha e ka nna phafa ya setlhare le segô sa teng, di diriwa ke monna ka gonne di a betliwa.

Tsa matsopa ke tirô ya basadi, ke yôna tirô ya atla tsa basadi. Basadi ba bopa dinkgô le meritshana le ditsegana tsa majalwa. Ba ritêla fa fatshe ka thitêlô. Pitsa tse di apang di dirwa ke basadi, baa di bopa. Phafana le digô di dirwa ke bônê. Mabôta a malapa go bopêla bôna basadi jaka ba bopêla a matlo.

27. Tshipi e epiwang e dirwa ke banna. Ke bônê ba e êpang; ba e

/gakolose.....

gakolose go thula dipetlwana ka yōna; ba epe mosimane ha ba e gakolosa; me ba bopele mo mosimaneng. Ba ne ba dira dilêpê tsa magagana le marumô a Setswana; ba dira le masêka le mefiri le mefitshana e rwalwang mo melaleng (dithamung) ke basadi ba batona. O no o rekisiwa ka kgomo mofitshana. E ne e le selô se setona thata mofitshana me fêla malatsi a kajeno ga re itse fa ba neng ba dirêla ditshipi teng. Ke sôna se se dirileng go re re seke ra itse go bopa tshipi jaka bo-rra'e-tsho.

E ne e le bôna Betswana fêla, go sena ope wa setshaba se sele mo go bôna ka ba dira tirô tse tona tseo, leha ba sa re tlogelêla sepe sepe sa tsôna tirô tseo tse kgolo. Le tlhoboro ba ne ba e leka ya dikgong, ba bope mosidi wa teng le marumô a teng.

Mokgwa wa Dikgomo.

Dikgomo di ne di sa kake tsa tsamaya mo masimong ra, kwa ntlê ga katlholo ya kgosi. Di ne di nêlwa go tsamaya mo temong. E ne e le molato o motona; motho o ne a atholwa ka go jelwa kgomo. Ke tsôna tôta tse di neng di na le molaô. Ha kgomo di fitlhetšwe mo tshimong ya moth'o mongwe di jele mabêlê, go no go lefiwa ka kgomo gore bana ba tshimo eo ba tle ba bônê bophelô.

Motho ofe le ofe yo o neng a fitlhêlwa ke mung wa motse mo motsing wa gagwê, go no go seke go tsosiwa modumô, ke go re ngwana o tla tsa-lwang mo tlung eo, ha se wa motho o fitlhetšweng, ke wa lapa leo fêla. O tla bidiwa fêla ka leina la mung wa ntlo eo. Ke ngwana wa kgôrô e, kampô rr'agwê e leng kgosi kapa kgosana. O nna fêla mo mannong a gagwê. Ba ne ba sa rate go rutlolola ditlhomešo. Ke go re ba ne ba sa rate go tsosetsa basadi ba bônê modumô.

28. Me bogologolo ba ne ba rata ha go tsenye mongwe wa kgôrô ya ga gabô. Bônê ba ne ba tle ba re: "E ntse e le monna." Ntlo ga go tshwanologe sepe sepe ha o no o kuetse motho k mokgosi o mo fitlhêla mo tlung ya gago. Basadi ba tla bolêlana ka wena go re o seke wa dumêlêlwa ke ope wa basadi go fapogêla fa go ênê ka mokgwa wa banna le basadi.

Ke go re ba tla go ila thata, ba re: "Ga o pila o sentse basadi botlhe." Ke go re e ne e le sephiri se setona mo bathung. Me ba ne ba na le maitseo a pila mo methheng eo. Ba ne ba tlotlana go le kutlwanô tôta fa gare ga monna le mosadi wa gagwê. Monna o tlwaetseng

/yo, o ne.....

yo, o ne a mo tshabêla nku go sa re sepe, a mo tshêlêla maši go sa re sepe.

Tumediso.

Tumediso ya mokgwa kampô ya tthagô ya rona Betswana e ngwe fêla. Mo mesong ra re: "Dumêla dumêla mma." Motshogare ra re: "Dumêla rra, dumêla mma." Bosigo ra re: "Dumêla rra, dumêla mma." Phakêla ra re: "Dumêla rra, dumêla mma." Ga go na e ngwe e re dumedisang ka yôna. Dumêlang bo-rra le bo-mma fêla mo tumedisong. Go na le lefoko la tlotlô le letona, ke Dumêlang Bo-morw'a Kgasoe. Dumêlang ba-rw'a Mabe. Dumêlang ba-bina Tlou. Ke tlotlô e tona mo Setšwaneng sa rona Betswana. Me rona Betswana re batho ba re tlwaetseng go dumedisanya ka mabogo; me basadi legale ba tlwaetse go šupa tlotlô ya bônê ka go ôpa diatla ha ba go dumedisa. Me ha o le ngwana bônê o tla go atla seatla fa gare. Ke go re o go neile tlotlô e tona ya tumediso.

Polaô, go bolaya motho.

29. Motho yo o neng a bolaya motho yo mongwe, go no go sa buiwe sepê ka ênê. Ke go re fêla ka mošo ga go utlwetswe go re go teng motho yo bolaileng motho; kgosi e ôpa mokgosi me e laêla batho go re lo ya letsolô lwa diphôlôhôlô me mo go lona letsolô leo, e laêla gore ba ba yang letsolô go re motlhanka yoo a sek'a ba a boêla kwano gae a sants'a phele. A sale kwa legageng lwa Matsieng. Legaga lwa Matsieng ke gongwe le gongwe fa motho yoo o tla bolaêlwang teng.

Me e tla re ha go ntse go dikilwe, dinatla tsôna di bo di ntse di bapile le mmolai. E tla re fa ba bônang gore felô fa go siametse go re ba ka mmolaêla teng, mosimane a mo tiholole ka molamu kampô ka lerumô a ba a mo latlhe fa fatshe. Me ba dire go re letsolô le boêlê gae; go bolailwe tšhwene e senang bowa.

Kadimô kampô kadimanô.

Rona Betswana re a dimana dikgomo ka mokgwa ona. O ka nkadima dikgomo mafisa tsa nna mo go nna, e le tsa gago; ka di gama ka tshêla makuka ka ja maši a tsôna; me kgomo ya tsôna ha e šule ke e isa kwa go mung wa yôna; me mung wa kgomo e šuleng o tla mpha serope sa yôna. Ke sa modisa.

Gape go adingwa mabêlê gore o tla a busa ha go sena go kotulwa. Le ngwana o adimanwa a ye go bêlêga bana ba motho yo mongwe me a tloge a busediwe kwa bagodung ba gagwê.

/Le malom'a.....

Le malom'a motho o adingwa ngwana a nne mo go ênê a baa mmatlele mosadi a mo mo tseise. A tloge a mo ise ka kwa gabô, a setse a mo mo tseisitse.

Le tshimo e ya adimanwa. Ke gônê mo go bileng go na le lefoko le le reng: "Molope mpha tshimo, mogola o na le badimo.

30. Ke lefoko le le latêlang kadimô ya ditlogolo, le le reng: "Ke tsetse o sita ke otlile, motlhalefana ka setlogolo kampô ka ngwana o mongwe o mo godisitseng ha le hapaana ka ênê katlholô e tla re: ke tsetse o sita ke otlile.

Ke mafoko a latêlanang le lefoko la kgomo tsa mafisa le le reng: "Modis'a kgomo tsa mafisa, e re o gama o lebê kwa kgôrong ya lesaka o gopole mung wa kgomo tsa mafisa a tsile go di tsaya. O re o gama o bo nts'o fulere gopola ha mung wa tsônê a tsile go di tsaya."

Ke tsône tse di adimanwang. Mo dilong tse di potlana basadi ba adima dipitsana le losêlô le losô. Me mosadi o adimana le bo-mm'agwe petlwana e seng fêla botlhe.

END 5 2 52